

Доц.д-р Јованка Денкова
Универзитет „Гоце Делчев“
Филолошки факултет
Штип, Р. Македонија
e-mail: jovanka.denkova@ugd.edu.mk

доц.д-р Махмут Челик
Универзитет „Гоце Делчев“
Филолошки факултет
Штип, Р. Македонија
e-mail: mahmut.celik@ugd.edu.mk

ПАРАБОЛА ЗА САМООДРЖУВАЊЕТО И ОПСТАНОКОТ

(„Криворог” од Видое Подгорец)

Сажетак: У овом раду аутор разматра један савремени македонски роман за децу и младе који је занимљив у смислу дидактичног циља. Поука је у овом раду суптилно изражена, кроз сликање живота једног дивојарца и свих искушењима и препрекама са којима се суочава у свом дугом животу у планини. Овај рад истражује однос и мајке и детета, улога мајке у сазревање деце, кад је отац одсутан. Није занемарен ни човек као неделиви део природе и он је представљен као једна од највећих претњи за читав живи свет. Аутор не табуизира и смрт и она је приказана са врло натуралистичких слика и детаља. Кључне речи: дидактика, сазревање, природа, смрт.

Создавајќи го романот за деца и млади „Криворог”, Видое Подгорец уште еднаш создал текст со кој му се приближил на детскиот свет преку она што е најсуштествено за него – светот на животните. Животинскиот свет во свеста на децата создава поими за првите природни законитости: односот на доброто и злото, љубовта и омразата, помошта и зLOBата; пријателството и сеопштата солидарност.

Натка Мицковиќ вака ја сфаќа "реалноста" на светот на животните за децата: „Приказните за животни секогаш се атрактивни за децата... Приказните во кои животните се носители и учесници на настаните децата ги примаат со оној интерес што кај нив секогаш го побудува говорот на измисленото ситуиран во една реална и можна опстановка, животните се во детскиот свет присутни на еден посебен начин, децата им ги даваат оние особини кои до нив доаѓаат од приказните, но тоа е свет кој детето не го

прима како измислен, зашто во тие приказни настаните се случуваат во рамките на сосема реални односи, на односи кои детето ги разбира и може да ги следи“.¹

Во ваквите текстови животните-ликови укажуваат на сериозниот, хуман третман на животните, воопшто, но сепак, таквите текстови, со присуството на човечките ликови, како да го намалуваат животинскиот аспект, ги сведуваат ликовите-животни до декоративна функција. Во таквите текстови поаѓалиштето, позицијата од која се набљудуваат нештата, фокализацијата е човечка. Таквата позиција не е исклучена (таквото исклучување е сосем невозможно) ни од текстовите кои во литературата говорат само за ликови-животни, бидејќи јазичниот медиум во кој се реализирани текстовите, е *човечки*, но сепак, симулирањето на *вербализираниот свет на животните*, животинската фокализација во текстот го онеобичува текстот и го оправдува терминот животинска приказна во вистинската смисла на зборот.² Всушност, овој текст на Видое Подгорец има свој образец во светската литература за деца – „Бамби“ од Феликс Салтен. Како во содржината, пораката, ликовите, така и на рамниште на дискурсот текстовите на Салтен и Подгорец имаат допирни точки.

Текстот на „Криворог“ ја има онаа типична матрица за реалистичните романи, каде се опишува животниот пат на ликот, почнувајќи од неговото раѓање, па сè до неговата смрт. Приказната за Криворог ја започнува стариот овчар, кој на авторот му ја дава информацијата за постоењето на Криворог во моментот на неговото простување од животот, претставувајќи го како господар на планината: „Трети ден веќе како стои таму, на покривот на светот...Така тој сега како на дланка го гледа своето безгранично царство и немо се простува од него. Се збогува со животот“ (стр.7).³ Во неговото кажување е видлива мистификацијата на Криворог кој на своите рогови носи педесет години и кој тој цел живот безуспешно го ловел: „Врховен бог на планинските височини. Многумина прочуени и страсни ловци од каде ли сè не доаѓаа, талкаа низ карпите, се обидуваа да му се приближат, ама залудно. Дух не се убива; не може да го погоди ни сачма, ни куршум“ (стр.8). Во понатамошниот тек на дејството, авторот ја слика средината во која се раѓа малото јаренце, преку претставување на светот на животните во шумата и дијалогот кој се води меѓу нив. Комуникацијата меѓу косот и косицата, славејот, потокот, птиците,

¹ Натка Мицковиќ, Детето и литературата за деца, Македонска книга, Скопје, 1985, стр.73.

² Јадранка Владова, Учење на слободата, Литература за деца, Ѓурѓа, 2001, стр.78-79.

³ Извадоците се од книгата „Криворог“, Видое Подгорец, Детска радост, Скопје, 1994.

јужниот ветар е дадена во функција на повторното будење на природата со завршувањето на зимата. И во едно такво априлско утро, дивокозата Сивка го донесува својот пород на свет. Животот е еден и единствен. Понекогаш е суров и тежок, полн со предизвици и искушенија. Непредвидени ситуации во кои сме учесници, неми сведоци или обични смртници. Така и Сивка ќе иде нем сведок на гребнувањето на првородената рожба од страна на орелот, зашто таков е законот на дивината. Како единствено преостанато простанато чедо по породувањето, мајката максимално му се посветува на второроденото јаренце. На почетокот на неговиот живот, веднаш по излегувањето од утробата на неговата мајка, тоа ќе ја почувствува безусловната и заштитничка љубов на мајката. Од денот на неговото раѓање, тој и неговата мајка живеат заедно во планината, таа знае дека, ако сака да не го загуби своето единствено потомче, ќе мора постојано да бдее над него и да го чува како зеницата во своето око. Тие двајца не биле единствените кои се бореле за опстанок во шумата, таму можеле да се сретнат и други животни кои претставуваат голема опасност за нив и од кои мораат да се вардат. Тука избива на виделина релацијата мајка:дете, зашто грижата на мајката е видлива не само во нејзиното настојување да му ја обезбеди најквалитетната храна, туку и преку учењето за животот и неговите невидливи опасности. При тоа, мајката се пројавува како вистински учител за сите убавини на животот, но и за неговите опасности: „И љубовта на мајката спрема својата рожба е невидлива, но таа, сепак, постои. Понекогаш дури и не се искажува низ нежни постапки, туку напротив, преку груби забрани за нешто што за детето претставува очигледна привлечност, а за мајката сигурна опасност и ризик“ (стр.21). Додека малото јаренце скокало, се забавувало и му се радувало на денот, таа будно го гледала и внимавала на него. А кога сонцето зајдувало, тие барале засолниште за да преноќат. Секоја вечер тие двајца имале различно ноќевалиште, но на малото јаренце и тоа не му било јасно зошто секоја вечер мора да бараат ново ноќевалиште. Неговата мајка знаела дека тоа е мало и сè уште не ги познава опасностите кои ги демнеле, но таа само ќе му одговори дека е подобро да го менуваат ноќевалиштето за полесно да се спасат од непријателот. Тоа било совет што малиот морал да го запомни ако сака подолго да живее: „Таму сè уште е присутен нашиот мирис и може да му го покаже патот на непријателот полесно да нè најде. Запомни го ова ако сакаш подолго да живееш!“ (стр.25). Други такви поуки кои ќе му ги даде мајката и благодарение на кои Криворог ќе дочека природна смрт и длабока

старост, нешто што не било замисливо за нивниот род, се: „Сите тајни на планината не се откриваат за еден ден. Треба да ги откриваш една по една. И, запомни го ова: од секоја грмотевица не удира гром! Затоа внимателно проучувај ја големата книга на природата! Колку повеќе знаеш, толку повеќе в редиш и подолго ќе живееш!“ (стр.27). Мајката Сивка е вистински педагошки образец на соодветно однесување на родител во околности на бесконечна љубопитност на детето.⁴ И, не само ова, Сивка го учела и на многу други лекции кои ќе му бидат од полза понатаму во животот. Таа знае дека еден ден тие нема да бидат заедно и дека таа нема секогаш да биде тука за него и да го предупредува на секоја опасност која ќе им претстои. Во понатамошната битка со животот, тие двајца се соочиле и со многу други предизвици. Малото јаренце видело и други животни и сфатило дека не се сами во шумата. Наспроти нејзината внимателност, кај јаренцето се пројавува онаа типична детска желба за игра: „Откако јарето се нација до насита, посака да си поигра. Впрочем, играта беше составен дел на неговиот живот“ (стр.20).

Осамениот живот кој тие двајцат го живеат на кратко ќе биде прекинат од сознанието дека постојат и други животни како нив, животни од нивниот род. Ова сознание за малото јаре била изненадувачко, па тоа реагира со онаа типична детска љубопитност и желба за дружење: „Зарем не е поинтересно и повесело да живееме заедно со нив?“ (стр.28); „...веднаш се ослободи и се почувствува како свој меѓу свои, ниеден миг не стоеше мирно. Тоа почна да ги задева своите братучеди, буцајќи ги со главата. ...И тие беа желни за игра, го прифаќаа неговиот предизвик, па обичното кошкање понекогаш преминуваше и во груба, жестока борба“ (стр.33). Можеби затоа, подоцна, тешко ќе му падне разделбата од своите, на што мајката строго и бескомпромисно го поучува: „За поголемо стадо опасностите се поголеми. Нашите непријатели во планината се многубројни, па кога сме во поголема група, тие полесно можат да нè откријат и да нè нападнаат“ (стр.28). При таа краткотрајна дружба и припадност на стадото, малото јаре го запознало и својот татко – моќниот Султан, со детски наивното прашање: „Што е тоа татко? – Оној којшто учествувал во твоето создавање и од чија љубов си родено“. Татковата љубов Криворог никогаш нема да ја почувствува, зашто според напишаните закони на природата, дивојарецот-господар на стадото е должен да се грижи за безбедноста на целото свое

⁴ Јадранка Владова, Учење на слободата, Литература за деца, Ѓурѓа, 2001, стр.83.

стадо кое му е крајно покорно. Меѓутоа, неговата сериозност, одбивност кон Криворог, како и сиромашниот дијалог, носи голема порака во себе, во смисла на тоа дека во неговиот единствен одговор на настојувањето на Криворог да рзговараат: „Не доближувај ми се! Твоето место е онаму, кај стадото. Треба да помине подолго време додека да застанеш на овој пост, на кој што стојам сега јас и да ме замениш!“ (стр.52) се крие симболика за животот. Со зборовите „Твоето место е онаму, кај стадото“, таткото му потенцира дека Криворог е сеуште дете, незрел дивојарец. Од оваа сцена, па натаму, започнува растењето и созревањето на Криворог, вклучително со неговото огнено крштевање кога ненадејниот гром му го искривува едниот рог и на тој начин ќе биде обележан како посебен и препознатлив и меѓу луѓето.

На патот на созревањето, дошол денот кога Криворог го запознал и нивниот најголем непријател – човекот, а авторот со човекот ја поврзува и темата на смртта, која воопшто не ја табузира. Тоа се случило истиот ден кога тој по втор пат се сретнал со неговиот татко. Водичот на стадото- Султан ја насетил опасноста од луѓето и и ги предупредил сите за таа опасност, по што целото стадо се разбегало и барале начин како да се спасат од луѓето. Криворог и неговата мајка исто така побегнале и кога биле доволно далеку од опасноста, тие се засолниле под една стреа и тогаш неговата мајка му објаснила дека тоа се луѓето и дека треба да биде многу претпазлив кога се тие во прашање. Еве го тој дијалог меѓу Криворог и неговата мајка:

„Каква беше таа сила што го уби мојот мојот братучед на врвот на карпата?
– Тоа е невидливата смрт. Од цевката на пушката до својата цел таа патува со брзина на молскавица, а има форма и големина на лешник“-му одговори таа.
-Сама ли доаѓа таа, смртта?
-Не сама. Неа ја испраќа човекот.
.....
-Како ли изгледа тој? Можеби е пострашен од татко ми?
-Воопшто не личи на нас, ниту пак изгледот му е страшен...Навидум е сосема безопасен. Но, штом во рацете ќе фати пушка, од која болска пламен и сее смрт, бегај што подалеку од него. Тој е посилен и пострашен од сите шумски жители заедно. Тој е нашиот најголем непријател. Еден ден, бездруго, ќе го видиш и самиот. Тогаш не чекај ниту еден единствен миг, туку бегај каде што ти гледаат очите, ако сакаш да си ја спасиш главата. И не право, туку во цик-цак линија“(стр.53).

Времето минувало и за тоа време Сивка веќе имала ојарено уште неколку јариња за кои се грижела и ги чувала со истата љубов како и Криворог. Но, сега таа немала доволно слободно време за да му посвети поголемо внимание на својот постар син. Освен тоа тој веќе имал доволно научено од својата мајка и можел да се грижи сам за себе. А и самата таа, под дејство на замрачената свест во времето на парење, го оттурнувала своето чедо од себе, што за Криворог било нешто необјасниво: „Доскорашната мајчина љубов и нежност што ја искажуваше во секоја прилика и згода, сега одеднаш како да исчезна...Како да не беше истата таа мајка...Штом ќе се обидеше да ѝ се доближи, таа груо го оттурнуваше од себе и со замрежавен поглед го бараше Таткото како да се плашеше од него или пак го очекуваше неговото одобрение за секоја своја постапка“ (стр.57). Во овој контекст, се поставува прашањето за тоа како се насликани женките во стадото. Сите тие се исти, не се несамостојни и нивната егзистенција зависи исклучиво од заштитата на мажјакот, господар на стадото. Оваа потреба од машка заштита ја подржува идејата дека машкото присуство е неопходно за опстанокот на женките. Единствено мајката на Криворог, Сивка, се изделува од таа слика, по тоа што таа сугерира една друга мисла за местото на женката во колективот. Таа веќе не е страшлива, зависна женка, која се крие зад мажјакот, туку самата со својата рожба се изолира од групата. Сивка намерно се осамува од стадото од безбедносни причини. Само во еден момент, во времето на парење, кога е во близина на Султан и таа како да го турка Криворог од себе.

Во денот кога снежната лавина ќе го однесе целото стадо дивокози, Криворог останал сам, тоа бил денот кога тој сфатил дека отсега ќе мора сам да презема чекори во неговиот живот, сам да се пази од непријателот. Соочен со реалноста, тој тргнал сам да се бори за својот опстанок. Тој знаел дека во дивината сè е против него, но бил сигурен во себе и во своите одлуки. Кога го живеел животот под закрилата на својата мајка и бил воден од нејзините искуства кои ги стекнала во текот на нејзиниот живот, мислел дека го има светот на дланка и дека може да успее во сето она што го наумил, но во моментот кога останал сам, кога знаел дека не може да се потпре на никој околу него, тогаш, во тој момент се обидел и почнал да ја осознава и откриеме најголемата загатка на животот-ОПСТАНОКОТ.

Во борбата за опстанок, Криворог ќе се соочи и со вжештената лава, и со разгорената огнена стихија која ја уништува планината и по тоа тој веќе бил познат кај сите диви животни, сите знаеле како тој успеал да се спаси од вжештената лава и бил уважен меѓу животните и се сметал за многу храбар дивојарец. Сега и најлутите непријатели на кои порано им бил плен не можеле да го уловат, бидејќи можел многу лесно да ја насети опасноста. Најопасен за него бил човекот, глетката како пред неговите очи убиваат еден од неговите никако не можел да ја заборава. Стравот од човекот бил вкоренет длабоко во него и постојано го прогонувал како сенка. Иако во поголемиот дел од времето, Криворог егзистирал сам, сепак во одредени периоди и тој имал свое стадо, кон кое се однесувал заштитнички како што неговиот татко се однесувал кон нивното стадо. Во еден таков период, се сретнал со крвожедната волчица за која не знаел колку е лоша и страшна, но сепак се трудел да ја одбегнува. Во тоа му помагал неговиот осетлив нос и брзите нозе. Бидејќи можел оддалеку да го осети нејзиното присуство, навреме се искачувал на своето камено царство, каде што освен дивокозите и орлите, тешко дека некое друго животно би можело да се искачи. Сепак, еден ден тој се сретнал со волчицата, кога едно стадо дивокози со своите малечки се хранеле на една ливада. Тогаш тој ја забележал волчицата како се подготвува да нападне една дивокоза. Но, тој наместо да ги предупреди другите за опасноста која ги демнела, тој само отскокнал двапати и се нашол пред крвожедното животно. Мајките за миг останале стаписани, опасноста стоела пред нив, но за жал излез од неа немало. Единствен спас им бил да застанат заедно со Криворог и да се борат против волчицата. Тогаш волчицата одлучила да го нападне Криворог, па се нафрлила кон него, но тој со неговите рогови ја оттурнал од себе. Со ова негова постапка уште повеќе го засилил гневот на волчицата, па се обидела уште еднаш да го нападне силниот јарец, но и овојпат во тоа не успеала. Тогаш таа одлучила да нападне една од дивокозите кои се наоѓале таму, скокнала врз неа, но не успеала да стигне до својата цел. Во тој миг, пред неа се испречил ѕид од густо испреплетени рогови. Оваа грешка ја искористил Криворог, кој со главата ѝ задал силен удар во левата плешка, по што таа се струполила и паднала во тесната клисура. Паѓајќи во клисурата, таа го испуштила и последниот смртен крик и потоа веќе ништо не се слушало. По оваа случка Криворог повторно продолжил сам да чекори во својот живот, сам го запознавал својот дом и сам се соочувал со опасностите и предизвиците. Подолго време насетувал дека ловците го следат секој негов чекор и дека

при најмала негова грешка ќе го убијат, и знаел дека не треба да излегува на места каде што би бил лесна цел на ловците. Криворог кој веќе ја имал поминато и триесетата година од животот, веќе стекнал доволно искуство за да насети кога му се приближува опасноста. Бегајќи од едно до друго место, тој честопати наидува на траги од луѓето и веднаш штом ќе го насетел мирисот на човекот, брзал да побегне од тоа место и да побара некое засолниште каде би можел да се сокрие, и место каде би можеле да стигнат само неговите брзи и вешти нозе. Човекот, исто така, ја насетил неговата итрина и честопати му поставувал заседа, но Криворог секогаш го насетувал тоа. Тој бил многу сигурен во себе и мислел дека во неговиот дом никој не можел да го изненади, знаел дека целиот свој живот не го поминал залудно, го познавал секое место, и знаел дека не залудно неговата мајка цело време додека биле заедно го учела како да преживее и како да опстане во таа дивина. Со својата итрина го надитрувал ловецот кој пак со секој изминат ден се чувствувал сè поразочаран. Човекот најпосле сфатил дека дивината е царството на Криворог, сфатил дека таму тој царува и дека не ќе може да го надитри и на крајот се решил повеќе да не го прогонува. Сакал или не, човекот бил принуден да го признае својот пораз. По некое време, настапило летото и шумата била зафатена од голема суша, тоа го принудило Криворог да се упати кон Синото езеро за да ја изгасне својата жед. Одејќи кон езерото, на една ливада Криворог го здогледал ловецот кој цела зима се трудел да го улови, но овој пат ловецот со себе не носел пушка, туку овчарски стап од кој на дивојарецот не му се заканувал никаква опасност. Овчарот пак во Криворог гледал со восхит и му било мило што не го убил зимата. Минувале години, Криворог веќе остарел, неговото тело ослабнало, како и секогаш годините го направиле своето.

Како што вели народната поговорка- времето ги лекува сите рани, доколку тие не се смртоносни. Па и онаа што големиот пожар ја остави врз планината полека почна да зараснува. Само за староста и за смртта не постои лек. Нашиот живот не е книга за да можеме да се вратиме на најубавата страница која сме ја прочитале. Така било и со Криворог кој веќе имал речиси педесет години, а таа возраст за неговиот дивокозешки род претставува длабока старост. Тој повеќе немал ни време, ни желба за нови битки.

Дивојарецот веќе не размислувал за иднината, ниту пак очекувал нешто од неа. Тој ги живеел последните часови од неговиот живот, и тие биле исполнети само со сеќавања и

спомени. Со своите рогови тој веќе тропал на златните порти и бил сигурен дека во секој миг тие ќе му се отворат. Денот на смртта за него бил среќен ден, зашто ретко кој од неговиот род умрел од природна смрт. Над дивината се спуштала ноќта, осамнувало и утрото, но сето тоа без Криворог, **тој тргнал на последното патување од неговиот живот, патување од кое веќе нема враќање.** Животот има смисла од моментот кога се развиваме во утробата на мајката, го чувствуваме во секој аспект: допир, глас, поглед, емоционално сме спремни да доживееме многу нешта за кои не можеме да бидеме свесни ниту да ги разбереме. Но, со тек на времето, почнуваме да распознаваме сè околу нас и да стануваме свесни за нашето постоење. Минатото време е поминато, а иднината не е сигурна!

Многу дела од Видое Подгорец останаа во сеќавање, и до ден-денес се читаат. Тој и во делото „Криворог“ на младите генерации им дава многу поуки за тоа како треба да се чекори низ животот, знаејќи дека животот е како река која со себе носи безброј убави и лоши настани со кои треба да се соочат, да учат од постарите, бидејќи секогаш сме во предност доколку учиме од грешките на другите, но и да не се плашат од сопствените грешки, да се навикнат и на лошото, да научат да живеат сами, затоа што не секогаш ќе имаме некој до нас. Тоа е поентата на животот, таква е и параболата во „Криворог“ кога започнува со неговото раѓање, си издигнува во моментот кога научува да живее сам откако неговата мајка умира и го остава да живее сам и падот, кога тој веќе е остарен и нема сили да продолжи понатаму во животот. Трновит пат со падови и успони, што сите живи суштества го изодуваат, па и луѓето, но пораката е во тоа колку и да се изгубиме на тој пат, сепак треба да се подигнеме пак на нозе и да продолжиме понатаму во животот без разлика што во животот ќе најдеме на безброј препреки, да не ѝ се препуштиме на очајот и на болката и да не дозволиме погледот да ни биде замаглен од илузиите и да го живееме нашиот живот среќно и весело, сега и овде, уживајќи интензивно во секој миг што ти го дарува тој. На крајот, сепак сечиј живот згаснува.....

ЛИТЕРАТУРА

Видое Подгорец, *Криворог*, Детска радост, Скопје, 1994.

Јадранка Вladoва, *Учење на слободата, Литература за деца*, Гурѓа, 2001.

Натка Мицковиќ, *Детето и литературата за деца*, Македонска книга, Скопје, 1985.

Abstract: In this paper the author reviews a contemporary Macedonian novel for children and young people interesting in aspect of its didactic purpose. The lesson in this work is expressed

subtly, by painting the life story of a wild mountain goat and all the temptations and obstacles he faces it in his long life on the mountain. This paper explores the relationship between the mother and the child, the role of mothers in the maturing of children, where the father is absent. Man is not neglected as an indivisible part of nature and he is represented as one of the top threats to ecosystem. The author does not make a taboo topic out of death and death is shown with very naturalistic images and details.

Keywords: didactics, maturing, nature, death.